

RENEŠANSNI DVORCI OBITELJI STJEOVIĆA-SKOČIBUHE NA ŠIPANU

FRANO KESTERČANEK

Na istočnoj strani otoka Šipana, usred pitomog zelenila luke suđurske, dižu se dvorci obitelji Stjepovića-Skočibuha. Oni i danas, iako nagriženi zubom vremena, stoje u svom originalnom okviru kao u vrijeme kada su građeni.

Isprave Dubrovačkog državnog arhiva dokazuju da su ti zamci djela ruku domaćih zidara i klesara i ostalih majstora dubrovačkog činkvečenta. Vanjski izgled, nutarnja podjela kuća, izgradnja krovova, terasa i vrtova upućuje na izrazito dubrovačke građevinske elemente.

Smještaj tih dvoraca, usklađen sa svojom okolicom, s otvorenim izgledom na more, na lopudsku luku, na obližnji otočić Rudu i na slikovite gorske kose obližnjeg primorja svjedoči o ličnom i sigurnom ukusu njenih vlasnika i neimara. Zbog svojih mirnih, proporcionalnih linija i čistoće stila ti su dvorci jedini sačuvani tipovi dubrovačkih renesansnih zamaka s kulama, pokretnim mostovima, ložom (»pavijunom«), kućnom kapelicom itd. pa zbog svoje originalnosti i interesantnosti idu u red najdragocjenijih spomenika XVI stoljeća u Dubrovniku.

No uz te kulturno historičke spomenike, kojima provijava renesansni duh koji je u to doba vladao dubrovačkom civilizacijom, povezani su i zanimljivi životopisi njihovih vlasnika, Tome Stjepovića-Skočibuhe i njegova sina Vice. Oni govore o raznim socijalnim i ekonomskim događajima iz dubrovačke prošlosti. Ti događaji, uz historijat samih gradnja, sadržaj su ovog članka.

Iz života Tome i Vice Stjepovića, vlasnika tih dubrovačkih zamaka spomenut ćemo samo neke do sada neobjavljene ili manje poznate podatke koje smo crpli iz Dubrovačkog državnog arhiva.

Tomo Stjepović zvan Skočibuha (r. 1484. u Pakljenom na Šipanu, u. 1559. u Dubrovniku) čovjek koga je odgojio težak i opasan život pomorca, našao je kao i mnogi drugi Dubrovčani svoju zaradu i sreću na moru. Kao mladi kapetan plovio je na obiteljskom brodu »S. Katarina« kojim je kasnije zapovijedao njegov sin Stijepo (umro g. 1552).¹

¹ Računska knjiga Vice Stjepovića. Oznaka Drž. arhiva u Dubrovniku XIX 7 a, str. 184 — D. C. 132, 233.

Ne samo da je Tomo kao pomorski kapetan veći dio svog života proveo na moru, već je vjerujući u more povezao i dobar dio svog imetka s morem. On ne samo da je bio suvlasnik broda »Gospe od milosrđa«² i uložio novac u zajednički brod s Petrom Andrijinim³ i dr., već je i na svoj račun gradio brodove, nabavljao materijal potreban za njihovu gradnju i sl.⁴ Kada je gruško brodogradilište bilo preopterećeno poslom, Tomo je g. 1545. tražio od Vlade dozvolu da može graditi brod na Šipanu. Zanimljiv je način uređivanja dubrovačkih pomorskih vlasti kad im je Tomo javio da je brod sagrađen i da ga želi porinuti u more.⁵ G. 1548. Tomo je ponovo sklopio s domaćim brodograditeljima ugovor za gradnju jednog broda,⁶ a g. 1557. sagrađio je na Šipanu svoj zadnji veliki brod »S. Katarina ili Skočibuha velika« od 600 kola nosivosti.⁷ Tomo je i noledavao pa je tako g. 1536. iznajmio porodični brod »S. Katarinu« od 450 kola nosivosti dubrovačkom vlastelinu trgovcu Tomi Sorkočeviću i pučaninu Frani N. Bogojeviću,⁸ desetljećima je sudjelovao u osiguranjima svojih i tuđih brodova.⁹

Kad je g. 1542. umro Tomin sin Frano, koji je, izgleda, vodio njegovu trgovačko-pomorsku poslovnicu u Dubrovniku, Tomo se seli s obitelji u Dubrovnik gdje više godina stanuje na Prijekom u kući svog poslovnog prijatelja Frana Bogojevića.¹⁰ Kao čovjek praktičnog duha on se bavio najrazličitijim poslovima. To je ujedno doba njegove najintenzivnije građevne djelatnosti. Osim što je zajedno s braćom još g. 1529. saždao u Suđurđu obiteljsku kuću, o kojoj ćemo još govoriti, a g. 1537. kupio kuću svog brata Marina u Zabrđu (Zagorici) na šipanskom polju¹¹ i saždao g. 1553. monumentalnu palaču u Dubrovniku, u Pustijerni, o kojoj smo već opširno pisali,¹² Tomo je gradio mnogo najrazličitijih građevina na raznim mjestima po dubrovačkom teritoriju. Tako je kao crkovinar crkve sv. Trojstva na Šipanu naručio g. 1553. od korčulanskog klesara Petra Kršulovića kamenje za crkveni zvonik prema modelu — kako kaže ugovor — koji je potpisan vlastitom rukom predao Petru dubrovački kancelar Marin de Sfondratis.¹³ Na žalost i taj se nacrt izgubio kao stotine drugih nacrti koji se spominju u dubrovačkim notarskim i kancelarijskim spisima.

G. 1554. dao je Tomo izgraditi kuću s vrtom u Trstenici (Orebići) na Pelješcu. Gradili su je zidari Pavao Tomašević iz Lozice, Krile Rusković i braća Marin i Tomo Rusković iz Gruža, a prema skloplje-

¹ D. C. 106, 195'.

² D. C. 143, 107'.

³ D. C. 130, 290- D. C. 137, 58'- D. C. 138, 25'- D. C. 139, 218' 219'.

⁴ C. R. 47, 87'- C. R. 48, 44'.

⁵ D. N. 109, 229'.

⁶ Tadić J., Dubrovački portreti. Beograd 1948, str. 205.

⁷ D. N. 104, 89'.

⁸ D. C. 131, 8- D. C. 143, 116, 122- D. N. 106, 89, 167'.

⁹ D. C. 134, 241, 242- D. C. 137, 2', 126'.

¹⁰ D. N. 108, 152'.

¹¹ Kesterčanek F., Nekoliko podataka o renesansnoj palači Skočibuha — Bizzarro u Dubrovniku. Anali Hist. inst. u Dubrovniku, God. IV-V, str. 235-244.

¹² D. C. iz g. 1552/53, str. 214.

nom ugovoru imao je platiti 22 perpera za svaki izgrađeni miljar prema izmjeni mjernika Nikole St. Nalješkovića.¹⁴ Osim te kuće Tomo je u Trstenici posjedovao još jednu stariju kuću.¹⁵

G. 1544. kupio je Tomo od crkvinarstva sv. Marije u Dubrovniku neki vlasteoski posjed na Koločepu koji se sastojao od dviju kuća, dviju velikih cisterna, kuće za poslugu, orsana i nad njim kućne kapelice, krušnice i velikog vrta. Sve je to graničilo s juga i s istoka s morem i vinogradom dubrovačkog ljekarnika Marina Pribkovića, pa je trećinu njegova posjeda, koji je ležao na mjestu zvanom Ratac, također otkupio.¹⁶ Tomo je taj posjed nakon kupnje i dalje izgrađivao što svjedoče klesari iz Korčule koji su dovozili razno isklesano kamenje, kao kamene ploče za vrt i sl.¹⁷ Ruševine tog nekad imponantnog posjeda istraživao je prije rata Vicko Lisičar. Kamenje zgrada, kapelice, orsana i vrta piše on u svom izvješću razneseno je u drugoj polovici XIX stoljeća da se materijal upotrijebi za gradnju neke druge nove kuće, kao što su skoro sve trešnjom porušene kuće u Dubrovniku ponovo sagrađene kamenjem zapuštenih kuća Koločepa, Lopuda i drugdje.¹⁸

G. 1555. sagradio je Tomi šipanski zidar Stjepan Rusko kapelu sv. Katarine u crkvi sv. Marije u Pakljenom.¹⁹

G. 1558. gradi Tomi zidar Stjepan iz Bosanske kuću na Šipanu, i to kako piše u ugovoru »de bono et optimo laborario« i »ad laudem bonorum et peritorum magistrorum«. Kako je kuća imala biti sagrađena u roku od 3 mjeseca, to se očito radilo o manjoj kući, vjerojatno onoj koja je sagrađena na zemljištu zvanom Šipun na šipanskom polju. To je zemljište Tomo kupio g. 1557. od dubrovačkih kanonika.²⁰

Prema Tadiću, Tomo je i na svom posjedu na Brgatu dao sagrađiti jednu kuću.²¹

G. 1553. iznajmio je Tomo jednu od svojih šipanskih kuća zajedno sa zemljištem Šipancu Nikoli I. Staniću,²² a g. 1557. magazin u Suđurđu Nikoli Miličeviću i Ivanu Radinom iz sela Zabrđa.²³ Ugovor iz g. 1551. govori o Tominoj brizi oko melioracije njegova imanja u Trstenici, itd.²⁴

Tomo se bavio i bankarskim poslovima, posuđivao novac na kamate i isplaćivao designatima na tuđi račun novac.²⁵ On često plaća

¹⁴ Računska knjiga, ibidem, str. 183. i poseban arak papira priložen istoj stranici- D. C. 139, 154, 155.

¹⁵ D. N. iz g. 1550/51, str. 106.

¹⁶ D. C. iz g. 1554, str. 34- Vend. Canc. iz g. 1554, str. 143.

¹⁷ D. N. 114, 234'.

¹⁸ Lisičar V., Koločep nekoć i sada. Dubrovnik 1932, str. 112-113.

¹⁹ D. C. 140, 91'.

²⁰ D. C. 143, 204'.

²¹ Tadić, ibidem, str. 206.

²² D. C. 139, 71.

²³ D. C. 143, 102.

²⁴ D. N. iz g. 1550/51, str. 106.

²⁵ D. C. 143, 103, 104, 111, 114, 147', 174- D. N. 104, 105.

i udovoljava svojim novčanim obvezama, iako sporo i teško, značajno za ljude njegova karaktera.²⁶

On nije bio samo vješt i okretan pomorac i trgovac, već je bio čovjek po prirodi nadaren sigurnim ukusom. To dokazuje njegova reprezentativna palača u Pustijerni u kojoj je bilo umjetničkih slika i raznog lijepog namještaja.²⁷ Poznato je da je g. 1552. naručio od Krste Antunovića Stonjanina za 15 dukata oltarsku sliku sa pet likova i svojim portretom. Ne zna se u koju je crkvu ta slika postavljena.²⁸ Iste godine Tomo je naručio kao prokurator bratovštine sv. Marije u Pakljeni kod istog slikara za 82 škude kopiju oltarne pale »Marijinog uzašašća« prema originalu koji se nalazio u crkvi sv. Marije na Otoku kraj Korčule. Ta kopija nalazi se još i danas nakon 400 godina u Pakljeni, a nekadašnji (badijski original, samo djelomično sačuvan, ukrašuje glavni oltar dubrovačke katedrale.²⁹

G. 1553. Tomo se preselio u novosagrađenu palaču u Pustijerni (danas u Rastićevoj ulici) gdje je i umro g. 1559. ostavivši za sobom stotine svršenih poslova, od kojih mnoge od trajne vrijednosti. Zabilježeni u knjigama dubrovačke kancelarije i notarijata svjedoče o željeznoj energiji i neslomivoj volji jednog od najistaknutijih dubrovačkih privrednika XVI stoljeća.

Tomin sin Vice Stjepović, koga naziva dubrovački kancelar »egregius vir Vincentius Thomasij de Stephani civis et providus mercator Rhagusinus« ili kadšto još i nadimkom Skočibuha, rođen je na Šipanu g. 1534.³⁰

Razni arhivski spisi spominju od g. 1555. kroz trideset i tri godine Vicu Stjepovića. Svojom kulturom bio je predstavnik dubrovačkog građanskog staleža činkvećenta, pun stvaralačke snage, izživljavao se poput svog oca u građenju palača, kuća i brodova, gajenju vinograda i vrtova i u drugim djelatnostima. On je ugovarao da mu se sagradi rustični zamak s kulom i vrtom u Suđurđu i suburbni dvorac iza Tri crkve u predgrađu dubrovačkom. Podignut je kako piše historičar Serafin Razzi »kraljevskom veličanstvenošću«.³¹ Osim toga Vice je djelomice naslijedio, djelomice sagradio kuće u Dubrovniku, na Šipanu, Koločepu, Brgatu, na Korčuli nedaleko novih gradskih vrata itd.³²

Vice je bio jedan od nicipjatora izgradnje velike crkve tvrđave sv. Duha nedaleko luke suđurske,³³ kapele sv. Tome pokraj svog zamka

²⁶ D. C. 143, 74, 75, 96', 102, 103, 104, 107, 111, 114, 140- D. C. 137, 214 D. N. 104, 107.

²⁷ Razzi S., La storia di Raugia. Dubrovnik 1903, str. 230 Tadić, ibidem, str. 205.

²⁸ D. N. 112, 126'.

²⁹ Kesterčanek F., Tizianov poliptih Uznesenja bl. Gospe na nebo u dubrovačkoj katedrali. Separat. Dubrovnik 1941, str. 8.

³⁰ D. C. 160, 125- D. C. 146, 107.

³¹ D. C. 121, 11, 12- Razzi, ibidem.

³² Libro di negozio del Vincenzo Steffano (Giornale). Ozn. Drž. arh. XIX 32 a, str. 1- D. C. 149, 164- Tadić, ibidem, str. 206.

³³ D. C. 159, 81- D. C. 165, 72- D. C. 164, 49 a tegro libri- D. C. 176, 25, 62. O njoj piše L. Beritić u Zborniku za zaštitu spomenika kulture. Beograd.

u Sudurđu³⁴ i sakristije u crkvi sv. Marije u Pakljeni.³⁵ Sve te građevine postoje još i danas kao vrijedni građevni spomenici XVI stoljeća.

Kako je poznato, Vice je naručivao slike od čuvenog renesansnog slikara Đorđa Vasarija («Silazak Duha svetoga» sa svojim portretom) i od dubrovačkih slikara Krste Antunovića i Bernarda Riccardija. On je nabavio skupocjen križ za crkvu u Pakljeni i dao da mu kipar Vicko Lujov iskleše oltar u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku.³⁶

Vice Stjepović bio je suvlasnik 17 jedrenjaka. Među njima se osobito isticala već spomenuta »Sv. Katarina iil Skočibuha velika«. ³⁷ Neke od brodova gradio je u vlastitoj režiji na gruškome i sudurskom brodogradilištu,³⁸ a dva je broda izgubio u neravnoj borbi s morem.³⁹

Vice je imao u društvu s nekim Dubrovčanima u gradu tvornicu sukna, a u Sofiji i u Napulju trgovačka poduzeća i tako poslovao raznom domaćom i stranom robom preko Napulja do Španije, preko Sofije do Carigrada i u druge udaljene luke.⁴⁰

Često se spominje u raznim veresijskim poslovima, nadalje kao obranik ili procjenitelj u sporovima svojih sugrađana i kao skrbnik ili upravitelj raznih ostavština. On je često sudjelovao u osiguranju brodova i karavana koje su prenosile raznu robu u zapadnu i istočnu Evropu i na Bliži istok.⁴¹

Monumentalna i originalna crkva — tvrđava sv. Duha sagrađena je g. 1577. (D. C. 1576-8, str. 72). Visoka je po staroj mjeri 64 noga, dugačka 100, a široka 30 noga, ako se ne računaju zidovi debeli 2 i pol metra. Velika ulazna vrata smještena su put zapada, unutar crkve iznad vratiju su utvrđene stepenice. Prozori su visoko uzidani po osam na svakoj strani. Crkva imade krov iz kasnijih vremena, a nekada je imala samo terasu. Na istočnoj strani je kula (retroforte) sa 100 stepenica i s malim prozorima. Ona je razdijeljena na tri posvođena poda od kuda su se napadnuti mogli braniti, zakloniti na terasu i zvoniti na uzbunu. Sadanje zvono saliveno je u Dubrovniku g. 1732. U kuli je podzemna gustijerna. U crkvi su glavni oltar i dva pobočna ukrašeni štukaturom.

Početkom XIX st. zapisao je Ferrich u svom djelu »Periegesis orae Rhagusinae« Ragusa 1803, str. 135. da crkva sv. Duha imade lijepih slika, kako se općenito vjeruje, od znamenitog slikara Giordana Luke (1632—1705). Danas je crkva na žalost prazna i pusta.

³⁴ Matei: Zibaldone. Sulla chiesa di S. Tomaso nel isola di Giuppana. Rukopis u Franjevačkoj biblioteci u Dubrovniku.

³⁵ D. C. 144, 138.

³⁶ Razzi, ibidem 230- Gelcich, Dello sviluppo civile di Ragusa. Dubrovnik 1884, str. 111.

Vicin portret prema Vasarijevoj slici kopirao je g. 1940. ak. slikar F. Šimunović i on se sada nalazi u Pomorskom muzeju u Dubrovniku.

D. C. 163, 116- D. C. 156, 1-

Računska knjiga, ibidem, str. 183. i uz nju priložen arak papira.

T. N. 41, 157-160.

³⁷ D. C. 164, 71- D. C. 177, 116-a tergo- Libro di negozio, str. 1, 2.

³⁸ D. N. 118, 209- D. N. 123, 101'. D. C. 117, 3 a tergo — D. C. 147, 57 — D. C. 148, 83' — D. C. 159, 66'- D. C. 175, 86 — D. C. 176, 71, 108.

³⁹ D. C. 172, 58'- Libro di negozio, str. 1.

⁴⁰ Tadić, ibidem, str. 216, 217.

⁴¹ D. N. 117, 13'- D. N. 70, 71- D. N. 160, 39- D. N. 166, 17.

D. C. 145, 170, 186- D. C. 149, 124- D. C. 165, 24- D. C. 171, 59 a tergo
D. C. 175, 80 itd.

Sl. 2 — Kula i ljetnikovac Vice Skočibuhe na Šipanu

II.

Izgradnja Stjepovićeve starijeg dvorca (danas vlasnost obitelji Muratti) u Suđurđu pada u treće desetljeće XVI stoljeća kada je sredinom g. 1528. Tomo Stjepović-Skočibuha kupio od državnih blagajnika nekadašnji posjed Pavla V. Gučetića u Suđurđu i u proljeću g. 1529. od kuratora crkve sv. Đorđa u Suđurđu zemlje koje su prije držali u zakupu Suđurani Mihoć Matković i Nikola Milatović.⁴⁹ Još krajem iste godine Tomo je stao graditi za račun svoj i svoje braće, pomorskih kapetana Frana i Marina koji su se nazivali i Sagrojevići, na kupljenom zemljištu »veliku« porodičnu kuću u koju se, kad je izgrađena, uselio brat Frano sa svojom obitelji.⁵⁰ Kad su pak u studenom g. 1537. braća Stjepovići-Sagrojevići pristupili dobrovoljnoj diobi zajedničkih, djelomice naslijeđenih, djelomice stečenih dobara, Tomi je pripala spomenuta novosagrađena »velika« kuća u Suđurđu s okolnim zemljištem, Frani je također pripao dio obližnjeg zemljišta kao i stara očinska kuća s vrtom kod crkve sv. Mihajla u Pakljenom, a Marina je dopala kuća u Zabrđu (Zagorici) u šipanskom polju. Kako je Tomo po provedenoj diobi dozvolio svom bratu Frani da može i dalje idućih šest godina besplatno stanovati u njegovoj »velikoj« kući,⁵¹ to je baš ta dozvola odnosno dioba postala kasnije izvor nesuglasica između Tome i Frana koje su trajale godinama. Došlo je doduše do nekog sporazuma g. 1553., no unatoč tome poslije Franove i Tomine smrti (g. 1553. odnosno 1559.) došlo je ponovno do nesuglasica između Tomina sina, nasljednika Vice, i Franova sina, nasljednika Tome Stjepovića-Sagrojevića. Postignuta je doduše i opet g. 1561. neka nagodba, pa zatim opet g. 1568. ali čini se sve bez pravog rezultata.⁵² Međutim još godine 1539. prije spomenutih trzavica među braćom kupio je Tomo i drugi dio brda i zemljišta koje je pripadalo crkvi sv. Đorđa u Suđurđu. Također je kupio nešto zemljišta od Marina Getaldića i konačno zemlje Vinka Tanisa i Ivana Bratosaljića.⁵³ Tako je Tomo ne samo povećao, nego i zaokružio svoje imanje u Suđurđu na kojem je kasnije kako će se vidjeti njegov sin Vice sagradio još jedan dvorac.

A sada nekoliko podataka o starijem dvorcu Skočibuha koji se počeo graditi g. 1529.

⁴⁹ Mattei, ibidem, II. 594- D. C. 150, 148^v- Vend. Canc. 1528/9, str. 1.

⁵⁰ Tadić, ibidem, str. 201- D. N. 105, 8^v.

Spomenuti Frano Stjepović — Sagrojević, brat Tomin, poznat je u povijesti umjetnosti u Dubrovniku po slici koju mu je darovao gospodar Alžira Hajredin Barbarosa. To je slika »Bijeg u Egipat« koja se danas čuva u suđurskoj crkvi matici Gospi od milosrđa. Vidi o tom oporuku Franova unuka Frana Tome Sagrojevića iz g. 1630. koja se nalazi u Dubrov. drž. arhivu.

⁵¹ D. N. 105, 6- 8^v.

⁵² Rač. knjiga XIX 7 a, str. 185- D. C. iz g. 1561, str. 30- D. C. 1568, str. 59.

⁵³ D. N. iz g. 1539, str. 228- Vend. Canc. iz g. 1553, str. 1- Vend. Canc. iz g. 1563/4, str. 162.

Plan Suđurđa (»porto di Zuppana nominata Santo Zorzi«) sa svim postojećim kućama i susjedskim odnosima nacrtan je u kancelarijskoj knjizi D. C. 133, 116

Kad je g. 1543. isteklo vrijeme kroz koje je na osnovu dobrovoljne diobe i sporazuma Frano besplatno stanovao u Tominoj kući, pristupio je Tomo preuređenju cijele zgrade. Po svršetku radova uklesana je na pročelje kuće g. 1546. Tomo je stalno ulagao mnogo truda i novca najprije u podizanje, a zatim u renoviranje te kuće, zato držimo da je Tomo u raznim dokumentima s pravom naglašavao da je tu kuću sam sagradio.⁵⁴

Poslije Tomine smrti g. 1559. zabilježio je njegov sin i nasljednik Vice da je vrijednost kuće s vrtom 2290 dukata.⁵⁵ Poslije toga je on kuću ponovno preuređivao i dogradio.⁵⁶ Bilo je to u vrijeme čestih gusarskih napadaja na one krajeve (g. 1536. i poslije) kad su zbog stalne pljačke gusara i životne pogibelji morali dominikanci g. 1552. napustiti na susjednom otoku Rudi kuću i crkvu.⁵⁷ Poznato je također da su g. 1570. Turci odveli u ropstvo opata benediktinskog samostana i jednog redovnika iz Pakljine,⁵⁸ da su g. 1577. Šipanci sagradili veliku crkvu tvrđavu sv. Duha i da je kasnije (g. 1659) sagrađena kula za obranu opatije pakljenske.⁵⁹ Da bi dakle svoju kuću mogao lakše braniti od napada morskih razbojnika, a da bi ujedno zaštitio s morske strane šipansko polje, Vice je u ožujku g. 1569. ugovorio sa tri zidara da mu na istočnoj strani kuće podignu jednu kulu. U njoj je istodobno izgrađen bunar za vodu kišnicu koja se u nj izljuje sa krova kule.⁶⁰ Zamak je već prije toga radi lične i imovinske sigurnosti vlasnika bio opasan visokim i čvrstim zidom, kako je to vidljivo iz notarskog spisa iz g. 1541. i kancelarijskog iz g. 1553. Značajno je pri tom da je zbog spora oko prije provedene diobe kancelar u knjigu unio da je taj zid »Thomasij Stephanij Scocibucha sive quondam Francisci ejus fratris«. Vrt i terase vjerojatno su također već tada imale onaj arhitektonski izgled koji je uglavnom i do danas sačuvan. Po svojoj vanjštini kuća je jednokatna zgrada izgrađena od domaćeg solidnog i pravilno postavljenog tesanika. U svojoj unutarjosti to je dosta skromna kamena kuća koja imade u prvom katu uz druge sobe jednu centralnu dvoranu (»salu«). Tu se sačuvao reprezentativni gotski kameni umivaonik sa reljefom rubovima i bogato ukrašenim ornamentima koji se dižu od samog poda do drvenih greda tavanice. Odskače od jednostavnosti same kuće. Iako imade više pila s bogatom kamenom ornamentikom u ljetnikovcu Gundulića u Gružu, u Stayevu ljetnikovcu u Batahovini, u Zamanjinu u Rijeci dubrovačkoj, u palači Skočibuha u Pustijerni itd., to je ipak jedno od najljepših na dubrovačkom teritoriju. I Vicina kamena kula uz kuću sagrađena g. 1569. još i sada stoji,

⁵⁴ Tadić, *ibidem*, str. 223- D. N. 113, 132', 171-.

⁵⁵ Rač. knjiga, str. 183.

⁵⁶ Tadić, *ibidem*, str. 222.

⁵⁷ Lisičar V., *Tri dubrovačka otočića*. Dubrovnik 1935, str. 143.

⁵⁸ Appendini, *Notizie storico-critiche*. Ragusa 1802, Knj. I, str. 316.

⁵⁹ Razzi (Ferreti), *ibidem*, str. 262- D. C. 1576/8, str. 72.

⁶⁰ Kristo Vlajki u *Genealogiji Antonina*, a poslije njega M. Mattei — Matijašević u *Zibaldone*. I. 73 pogrešno navode da je stariju Stjepovićevu kulu u Sudurđu dao sagraditi Tomo Skočibuha jer to protuslovi ispravama Dubrov. drž. arhiva.

no njena je unutrašnjost danas već sva trošna.⁶¹ Historičar S. Razzi spominje ljepotu kojom se potkraj XVI stoljeća odlikovao vrt oko tog zamka.⁶²

Kako je spomenuta dioba bila decenijama uzrok spora među obiteljima Stjepovića i Sagrojevića, najprije među braćom, a zatim među bratučedima dok nije konačno u sedmom desetljeću XVI stoljeća kuća u Sudurđu došla u ruke Sagrojevića,⁶³ to odluči Vice već g. 1561. da s istočne strane te kuće na mjestu nekadašnjeg brodogradilišta podigne za se drugu, prostraniju i ljepšu zgradu u neposrednoj blizini prve.

Pun stvaralačkog duha pristupio je on svojom poznatom upornošću izgradnji novog dvorca zamka na Šipanu. Gradnja je trajala punih 16 godina dok nije konačno dobila današnji izgled. Znademo, međutim, da je Vice i svoj dvorac u predjelu »Tri crkve« u Gružu gradio više od 14 godina i da ga ni do smrti nije potpuno dovršio. Poznato je također kako su polaganim tempom građene u ono vrijeme i ostale palače i ljetnikovci dubrovački zbog solidnog građenja kamenom sa mnogo kamene ornamentike na kući i vrtovima, tako da su mnoge od tih građevina preživjele veliki potres g. 1667. i tako ostale spomenici trajne vrijednosti do današnjeg dana.

Sam položaj novog Vicina dvorca na obali morskoj svjedoči o izvanrednom ukusu u odabiranju mjesta.

Po svojoj vanjštini zgrada karakterizirana čistoćom stila i skladnošću kompozicije s jednostavno protkanim platnom ona pokazuje zrele i uravnotežene oblike ukusa utvrđenog standardom imućnog pučanina. Zato iz tog arhitektonskog stvaralaštva provijava duh umjerenosti, protivan »kraljevskoj veličanstvenosti« dvorca u Tri crkve koji je Vice gradio 25 godina kasnije, kad se već ubrajao među najbogatije privrednike dubrovačke.

Krov kuće pokrit crijepovima (»kanalicama«) diže se tako da svojim oblikom, visinom, izdušcima itd. nosi u sebi sve karakteristike starih krovova dubrovačkih. Na dnu krova je profilirani kameni žlijeb (»kono«) poduprt profiliranim zupcima, povezan s kućnom cisternom (»gustijernom«), a kamenim vodom i s obližnjom cisternom u kuli pa su tako snabdjevene obje cisterne kišnicom. Tim načinom je Vice riješio težak problem snabdijevanja kuće i kule uvijek svježom i pitkom vodom. Stari tipični dimnjak postavljen je diskretno na kraj krova i ne ruši njegovu harmoniju.

Profilirani renesansni kameni okviri prozora ukrašeni su odozgo i odozdo kamenim »ušima«, uobičajenim rekvizitom starih domaćih domova, da služe za praktične potrebe ukućana.

U prvom katu nalaze se na pročelju zgrade četiri velika prozora koji imaju s unutrašnje strane drvene kapke (»škure«). U prizemlju, u sredini kuće, nalaze se ukusno profilirana ulazna kućna vrata, a nad njima između dva srednja prozora prvog kata basreljefni pučanski grb Skočibuha, sličan onima u »Tri crkve« i u Pustijerni u gradu.

⁶¹ Tadić, *ibidem*, str. 222, 223.

⁶² Razzi, *ibidem*, str. 230.

⁶³ D. C. iz g. 1568, str. 59.

Naga žena stoji na pliskavici sred ustalasana mora i drži rukama naduveno jedro. Sa svake je strane po jedna zvijezda. Simbol pomoraca Skočibuha koji u neravnoj borbi s morem pobijediše!

Unutrašnji raspored soba odaje prostorno rješenje tipično za dubrovačke rustične dvorce i veće kuće. Sve je prostrano i udešeno za udobno stanovanje, snabdjeveno kamenim renesansnim kaminima, umivaonicima, ormarima, podrumima, bunarima i svim ostalim što je potrebno za vođenje većeg ladanjskog gospodarstva.

U prizemlju je manja dvorana, zvana nekad kao i danas »saloča«. Kraj nje u kuhinji je ognjište obloženo opekama, a ispod toga kamena podloga. Nad ognjištem je pokrov poput strehe u obliku velikog lijevka (»napa«) koji skuplja dim s ognjišta i odvodi ga iz kuhinje. U kuhinji se još nalazi kamena školjka (»škafa«) za pranje i umivanje.

Iz prizemlja, koje je odvojeno vratima prema kamenom stubištu, ulazi se u veliku kućnu dvoranu (»salu«) prvog kata. To je mjesto određeno za sastajanje, razgovor i kućne zabave. Na stropu su drvene grede, naslonjene na kamene zubove, koje drže potkrovlje. U dvorani je ugrađen kameni umivaonik (»pilo«) za pranje ruku s policama na kojima se drže bakrene posude. Kako su se u salama vlasteoskih, pa i imućnih pučanskih kuća, u doba izgradnje tog dvorca običavale prikazivati kazališne predstave i davati razne druge kućne zabave, u dvorani je i povišeno mjesto koje je služilo kao mala kućna pozornica.⁶⁴ Iz sale vode četvera vrata u pobočne sobe odvojene tankim zidom (»travaturom«) koje služe za spavanje. Sve prostorije su popločene.

U visoko izgrađenom potkrovlju (»potkuplju«) sa većim pobočnim prozorima nalazi se dijelom prostor za posluhu, a dijelom za tavansku ostavu stvari.

Uz kuću se nalazi, spojena pomičnim mostom, visoka obrambena kula na tri kata. Ona je sa svojim visoko smještenim prozorima, puškarnicama, s impozantnim kruništem s diskretnim niskim krovom uzorom arhitektonske otmjenosti i renesansne tradicije te čini potpunu harmoniju sa sredinom gdje je podignuta i ponosni je svjedok doba u kojoj je nastala.

Uz južni dio zida naokolo ide prostrana terasa s kućnom kapelicom, nužni rekvizit mnogih ljetnikovaca i malen stan za svećenika koji je u kapelici dnevno služio službu i podučavao gospodarevu djecu.

Loža odvojena od kuće s tipičnim povinutim krovom pokrivenim crijepovima »konalicama«, na vrhu s kamenim akroterijem, posebna je privlačiva tačka tog rustičnog dvorca, kao što slične lože ukrašuju dvorce Gučetića u Trstenom, Gradića u Rijeci dubrovačkoj, Gundulića u Gružu, Gundulić-Rašice na Lapadu, Sarake u Slanom itd.

Vrt, integralni dio dvorca, ograđen je visokim djelomice pupčastim obrambenim zidom. Drveni viseći hodnik s unutrašnje strane zida, kojim su se napadnuti mogli kretati zaštićeni obrambenim kruništem, danas više ne postoji. Posred pupčastog zida nalazi se teški renesansni profilirani kameni portal grbom Skočibuha kroz koji se ulazi u perivoj.

⁶⁴ Cvjetković B., Estetska oceanografija. Dubrovnik 1920, str. 78.

Sličan je portalu koji vodi s južne strane u perivoj Gundulićeva ljetnikovca u Gružu i donekle kućnim portalima dvorca Gučetić-Vodnice i Dona Rastića u Rijeci dubrovačkoj, sve građevinama XVI stoljeća.

Vrt je podijeljen na terase s potpornjacima, kamenim stepenicama, stupovima (»kelonama«) fino izrađenih renesansnih lisnatih glavica, odrinama i putovima (»šetnicama«). Ističu se i izvjesne osnovne zajedničke crte u načinu oblikovanja pojedinih vrtnih elemenata koji su tipično dubrovački jer su tijesno povezani s njegovim tlom. Upada u oči i izvanredno jedinstvo arhitekture vrta, dvorca i kule.

Stjepović se, kako je to njegov savremenik Serafin Razzi napisao, mnogo brinuo za hortikulturu svojih posjeda. Pisac stoga hvali ljepotu tih vrtova nazivajući ih »deliciosi giardini«, a on je zacijelo u njih zalazio i divio im se. Tu je slušao i mnoge zanimljive zgode iz života Vicina što je kasnije objavio u svom djelu »Storia di Raugia«. Čuveni Vicin vrt u Suđurđu spominje se još i g. 1631. kada ga je posjetio generalni prividur za Dalmaciju Antun Ciuran.⁶⁵

Historijat građnje novijeg sudurskog zamka

Dana 23. 6. g. 1561. obvezao se ciglar Ivan Antunović iz Kupara da će do polovice mjeseca kolovoza iste godine dovesti u Suđurađ Vici 3.500 komada crepova, 4.000 malenih opeka i 500 velikih opeka za popločenje podova u kući. Za crepove i malene opeke platit će mu Vice po 10 i pol perpera po miljaru, dok će mu za velike opeke određene za popločivanje platiti kako plaćaju i ostali kupci »secundum formam et dispositionem matriculi«. Ne bude li naručeno u ugovorenom roku isporučeno, Vici pristoi pravo da to na račun Ivanov kupi na drugom mjestu uz cijenu po kojoj će se tada moći nabaviti.⁶⁶

Dana 9. siječnja 1563. ugovorili su gruški zidari Stijepo Đivaljević i Tomo Rusković da će se sa svojim radnicima i alatom zaputiti na Šipan i ondje sagraditi Vici dvije kuće, jednu jednokatnicu s pročeljem od klesanog kamena, drugu prizemnicu, očito onu malu kuću koja je bila određena za kućnog duhovnika. Vice će odrediti dimenzije kuća, dati potrebno vapno, pijesak, gnjilu, drva za skele, a zidari će se služiti već iskopanim temeljima kuća i već isklesanim kamenom. Ako spremljeno kamenje ne doteče, potrebni kamen lomit će se na licu mjesta, a za pročelje će se lomiti na mjestu gdje se zidarima bude činiti zgodnim.

⁶⁵ Na zamke Stjepovića-Skočibuha prvi je upozorio javnost Serafin Razzi koji je g. 1587—1588. bio nadstojnik dominikanskog samostana u Dubrovniku i g. 1595. izdao u Luki knjigu »La storia di Raugia« prvu štampanu povijest dubrovačku.

U novije vrijeme osvrnuli su se na te zamke J. Tadić u »Dubrovačkim portretima« i u »Prilozima za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika«, C. Fisković u knjizi »Naši graditelji i kipari XV i XVI st. u Dubrovniku«, L. Vojnović u knjizi »Dubrovnik«, B. Cvjetković u »Estetskoj oceanografiji«, N. Dobrović u knjizi »Dubrovački dvorci«, I. Zdravković u knjizi također pod naslovom »Dubrovački dvorci,« nadalje A. Vučetić i dr.

⁶⁶ D. C. 147, 123'.

Klesano kamenje, kao i ugaono, plaćat će Vice onako kako ga je plaćao njegov rođak Anton T. Krivonosović kad ga je dao klesati za svoje potrebe u Luci Šipanskoj. Za izgrađene zidove platit će zidarima po miljaru 10 perpera. Praznine u koje će se ugraditi vrata, prozori, kameni ormari, kamini i pila računat će se kao da su izgrađene. Majstori moraju na posebnom arku papira bilježiti sve primljene predumove. Ako papir izgube, vrijedit će knjige i računi Vicini. Zidari su se konačno obavezali da će početkom mjeseca veljače g. 1563. započeti radom i da se neće tako dugo prihvatiti nijednoga drugoga posla dok ne dovrše preuzetu radnju.

Dana 22. prosinca 1563. Vice je potvrdio u dubrovačkoj kancelariji da su zidari u rekordnom vremenu od 11 i pol mjeseci na zadovoljstvo dovršili sve preuzete radnje i da su u redu primili ugovorenu plaću.⁶⁷ Poslije 15 godina prigodom gradnje crkve tvrđave sv. Duha ponovno se spominju imena zidara Stijepa Đivaljevića i drugova kao graditelja dvorca u Suđurđu.⁶⁸

Imena klesara kamenih portala, okvira za prozore, kamenih ormara, kamina, pila i vrtnih stupova nismo mogli utvrditi iako ugovori o tim radnjama moraju biti upisani negdje među dubrovačkim arhivskim dokumentima. Kako su baš tada bili korčulanski majstori klesari veoma aktivni u Dubrovniku i izrađivali gotovo sve kamene detalje na dubrovačkim kućama, pa i na Stjepovićeve u gradu i Gružu, a i korčulanski kamen se smatrao kao najbolji na našem primorju, držimo da ih je mogao izgraditi koji istaknuti korčulanski klesar, kao Marin Pavlović koji je u to vrijeme bio u poslovnim vezama s Vicom. Možda i Grgur Dujmov koji je preko 20 godina bio veoma aktivan u Dubrovniku i koji je i za Vicin perivoj u Tri crkve izradio 40 stupova.

Dana 22. 11. 1567. obvezali su se gruški zidari Petar Matković, Stijepo Đivaljević (zvan također Đivojev) i Marko Milošević da će na posjedu Vicinu na Šipanu, za potrebe njegove kuće, sagraditi bunar (cisternu) sa četiri svoda. Potreban kamen lomit će na licu mjesta dok će Vice dati potrebno vapno i sedru (»tufu«). Zidari će posao započeti kroz 15 dana i dovršiti ga do mjeseca veljače iduće godine. Zidari jamče za valjanost svega izvedenoga kroz idućih 10 godina.⁶⁹

Iz notarskog ugovora od 13. rujna 1577. doznajemo da su zidari Tonko Rusković, Luka Nikolić i Pavao Maričević bili graditelji Vicine kule u njegovu perivoju na Šipanu i da su je imali sagraditi — kako ugovor ističe — »ex petris bene smaratis ex parte exteriore«, a maz da je imao biti jednak mazu koji je upotrebljavan kod gradnje susjedne kule Tome Frana Sagrojevića. U kuli imali su zidari izgraditi cisternu dugačku i široku kolika je kula, a duboku kako to odredi Vice. Konačno su imali sagraditi dva luka, jedan u cisterni, a drugi luk u srednjoj visini kule, na položaju koji će im označiti sam Vice. Za posao bit će plaćeni 28 perpera po miljaru izgrađene površine.⁷⁰

⁶⁷ D. C. 149, 164 i kraj toga marginalija od 22. 12. 1563.

⁶⁸ D. C. 164, 49.

⁶⁹ D. N. 117, 240.

⁷⁰ D. N. 121, 11, 12.

U svojoj oporuci sastavljenoj g. 1588. navodi Stjepović da je u svojem vrtu u Suđurđu dao sagraditi kapelicu posvećenu sv. Tomi kao uspomenu na svog pokojnog oca.⁷¹ Sagrađena je vjerojatno g. 1570, jer te godine ugovora sa slikarom Kristom Nikole Antunovića da mu za porodičnu kapelicu u Suđurđu izradi, na drvo pričvrsti i uokviri jednu sliku prema nacrtu koji mu daje.⁷²

G. 1585. Vice je inventirao cijeli svoj pokretni i nepokretni imetak i naznačio u svojoj poslovnoj knjizi, označenoj slovom G, da mu je dana 2. 1. 1585. kuća s kulom i vrtom u Suđurđu vrijedila 3.285 zl. dukata.⁷³

U želji da oko svog imanja u Suđurđu stvori naselje, a sigurno i zato da steče potrebnu radnu snagu, Stjepović je — među ostalim — pokraj svog vrta sazidao i prodao g. 1574. jednu kuću Ivanu Rusko viću,⁷⁴ g. 1579. drugu kamenu kuću Marici udovi Luke Marinovića,⁷⁵ a g. 1583. treću kuću Vici Matkovojoj.⁷⁶ Iste godine prodao je pokraj svog zamka jedno zemljište Nikoli Đurovu,⁷⁷ a već prije jednu kućicu, koja se nalazila na mjestu zvanom Gruda, Marinu Bradačiću.⁷⁸

I svoje susjedske odnose na Šipanu Vice je najpomnije uređivao. Tako je g. 1564. u dubrovačkoj kancelariji uredio pitanje prava puta s vlastelinom Medom Đurđevićem u Suđurđu,⁷⁹ g. 1574. riješio je notarskim ugovorom problem navodnjavanja svog posjeda na šipanskom polju sa susjedom vlastelinom Vladislavom Bunićem,⁸⁰ a g. 1586. riješio je zemljišni spor na mjestu zv. Šipun s Marinom Gučetićem.⁸¹

U kanc. knjizi iz g. 1574. našli smo uknjižen ugovor kojim se obavezao Radoslav Ivanović da će na Vidovdan iste godine preuzeti službu pudara na Vicinim posjedima i vinogradima na Šipanu,⁸² dok je Miloš Dragičević iz Primorja uzet u službu kao nadglednik (»famulus«) koji će rukovoditi radovima na Vicinim razgranjenim posjedima.⁸³

G. 1644. prešao je Skočibuhin posjed u Suđurđu smrću posljednjeg Skočibuhe, Vicina sina Tome, na preživjele ženske članove te obitelji. Kako se Franica, kćerka Vicina, udala za Ivana Fačendu, to je prešao dvorac u Suđurđu u ruke obitelji Fačenda koja ga je zadržala sve do g. 1863 kada je umrla posljednja njena vlasnica Nike Fačenda.⁸⁴

⁷¹ T. N. 48, 10 i slij.

⁷² Tadić J., Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII—XVI. v. Beograd SAN. knj. II, str. 212- D. C. 156, 1'.

⁷³ Libro di negozio, str. 1.

⁷⁴ D. C. 160, 39.

⁷⁵ D. C. 165, 24.

⁷⁶ D. N. 123, 70.

⁷⁷ D. N. 123, 71.

⁷⁸ D. C. 171, 59 a tergo.

⁷⁹ D. N. 117, 42.

⁸⁰ D. N. 119, 130'.

⁸¹ D. C. 174, 120'.

⁸² D. C. 159, 125'.

⁸³ D. 160, 48'.

⁸⁴ Kesterčanek F., Tragom jednog Michelangelovog djela u Dubrovniku. Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji. Split 1959, str. 64.

Valja se saživjeti s državnim ustrojstvom Republike Dubrovačke da se shvati kako je uspjelo članovima obitelji Stjepović-Skočibuha-Fačenda održati posjed u Sudurđu u svojim rukama 300 godina.

Bogati građani dubrovački, u brizi da ne bi njihova dobra s vremenom prešla u tuđe ruke, da time ne bi pojedina obitelj izgubila svoju moć ili posvema nestala, proglašavali su imovinu svoje obitelji netuđivim dobrom za sve buduće nasljednike ili za nekoliko pokoljenja. Posljedica takve odredbe bila je da je imovina morala tako dugo ostati u obitelji dokle god je bilo prema utvrđenom redu pozvanih nasljednika.

Iako je u Dubrovniku bilo redovno pozivano na nasljedstvo samo muško potomstvo, jer se samo s njim čuvalo ime osnivača namjene, ipak su kadšto i ženske članice obitelji postavljane za fideikomisne nasljednice. Tako je postupao Vice Skočibuha sa svojim nekretninama, pa i sa zamkom na Šipanu. Istom kad je g. 1863. s Nikom Fačenda, koja nije imala djece, izumrlo i žensko koljeno obitelji Fačenda dvorac prijeđe fideikomisarno u vlasništvo obitelji Bizzarro, zatim kupnjom u nekog Boroje. Zamak restauriran od Nikinog muža Fridrika baruna Lichtenberga bio je još g. 1896. u dobrom stanju, a kula snabdjevena sa svim unutarnjim spravama.⁸⁵ Naslijedili su ga Curićevi koji su ga držali sve do g. 1960. kad je umro i posljednji član te obitelji, starica Kate Curić, bez direktnih potomaka.

Godine su nagrizle zamak, a i nebriga oštetila cijelo stanje tako da su potrebne velike investicije da se sačuva taj kulturni spomenik, dio dubrovačke i općenarodne historijske baštine. Trebalo bi stoga da zamak dobije svoju pravu namjenu i da tako bude sačuvan od daljeg propadanja.

⁸⁵ Hirc D., *Prirodni zemljopis Hrvatske*. Zagreb 1905, str. 659.

Résumé

LES PALAIS DE LA RENAISSANCE APPARTENANT À LA FAMILLE STJEPOVIĆ — SKOČIBUHA À ŠIPAN

Deux palais rustiques à Sudjurac dans l'île de Šipan avec leurs tours de défense et leurs jardins ont été construits au XVIème siècle par les navigateurs et les grands commerçants de Dubrovnik Tomo Stjepović Skočibuha et son fils Vice nés à Šipan. Le vieux château a été construit entre 1529 et 1569 et le second, situé plus près de la mer, a été construit entre 1563 et 1577. Le dernier des deux est plus grand, plus beau et du point de vue architectural plus intéressant; il est entouré d'un mur à créneaux, il a sa chapelle, sa loggia, une tour reliée à la maison par un pont-levis et un jardin orné des colonnes en pierre très connu autrefois dans le monde. Sur la façade du château se trouve un bas-relief représentant les armes de la famille plébéienne de Skočibuha: la Fortune debout sur un dauphin au milieu d'une mer agitée et au-dessus d'elle une voile gonflée par le vent et deux étoiles, symbole des navigateurs Skočibuha, qui en un combat inégal avec la mer sortaient vainqueurs.

Ce grand château, construit par les architectes du pays dans le style de la Renaissance où on voit le goût sûr et une haute conscience culturelle de son fondateur Vice Skočibuha, avec l'autre château, plus ancien, plus simple et plus petit, représente aujourd'hui le seul type de château de la Renaissance avec des tours de défense contre les pirates maritimes conservé sur la territoire de l'ancienne République de Dubrovnik. On trouve en général beaucoup de villas luxueuses du style de la Renaissance, mais qui ne sont pas fortifiées, car la République de Dubrovnik n'a été engagée dans aucune grande guerre depuis le XVème siècle. C'est pourquoi un type particulier de maison de campagne s'y est développé et où se distinguent les deux résidences dont il est question ici.